

TUDOMÁNYOS IRODALOM.

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis tükre. Ötödik bővített kiadás. Budapest. 1918. 254 l. Az Athenæum kiadása. Ára 4 kor.

A magyar irodalomtörténetnek külön jogcíme van az ünneplésre Beöthy Zsolt hetvenedik születésnapján. Immár ötödször ajándékozta meg Beöthy a magyar olvasó-közönséget a magyar irodalom kis tükrével. Munkája anyagának hézagait kiegészítve, bölcséleti alapgondolatát még jobban kidomborítva, megmutatta, hogy neki, az irodalomtörténetben mindnyájunk tanítómesterének, még igen sok mondanivalója van számunkra.

Irodalomtörténet-elméletének alapgondolatait már ismertük, a nemzeti érzésnek életitalára, melytől irodalmunk újra meg újra megifjodik, Beöthy már többször rámutatott s mégis a könyv negyedével bővült, felölelve az újabb irodalombúvárás eredményeit.

A Kis tükröt nem kell ismertetnünk, hiszen valamennyien a legközvetlenebbül ismerjük, minden kritikánál ékeesebben beszél a mű címlapjának «Ötödik kiadás» felirata, csak tanítványi odaadással s hódolattal akarunk kettős ünnepünk alkalmából Beöthy irodalomtörténeti munkásságának, elsősorban a Kis tükröknek jelentőségére rámutatni.

Beöthy irodalomtörténeti módszere nem szűkeblűen philologiai, de a kizárólag lélektani, bölcséleti, esztetikai vagy kulturtörténeti irány egyoldalúságának vádjá sem érheti. Philologus, mert irodalmi igazságokat, nagyjelentőségű tényeket állapít meg, de azért az irodalomtörténetben nemcsak minél több adatnak forráshelyekről való összegyűjtését látja, nem áll meg a tények megállapításánál, hanem tovább megy, értékeket keres. Bölcselő, mert a magyar irodalom mélyén rejtőző eszmét a maga szellemi összefüggésében látja meg s mindennekfelett művész, ki belsőleg átérzi s átéli a költői alkotást. Beöthy maga hangsúlyozza irodalomtörténet-elméletében, hogy a költői és általában irodalmi művek nemcsak történeti jellegű jelenségek, amelyek mintegy felhívják bennünket, hogy keletkezésüket vizsgáljuk; jelentőségük főképen abban a hatásban áll, amelyet gyakorolnak s így vizsgálatuk egyik igen jelentékeny és fontos szempontja az irodalmi művek művészi oldalára esik. Az ily értékeléshez azonban művészi érzék, fogékony ízlés kell s Beöthy e tekintetben méltó folytatója Kölcsey, Erdélyi, Gyulai, Greguss irodalomtörténeti s kritikai munkásságának. Hogy intuitív meglátással pillantja meg a költői erőnek más szellemben való megjelenését; magával ragadó, sokszor fenségesen szárnyaló a stílusa, ha képzeletileg s érzésbelileg kiváló írókról szól. Lendülete az irodalomtörténetírásnak valóságos költőjévé avatja.

Az irodalmi alkotások empirikus feltételeit kutatva Beöthy a nemzetiség, a korviszonyok, az irodalmi hagyomány s a költői egyéniség ható erejére mutat rá. A Kis tükörben szellemi életünk egész fejlődése az elméletnek művészien elemzett hatalmas példasorává válik.

A Kis tükör alapgondolata, hogy az országunkat elfoglaló Volgamenti lovasoknak ősi életviszonyaik által kialakított lelki típusát a magyarság félreismerhetetlenül megőrizte. Faji sajátosságaink közül a legszembeötlőbb a nemzet közérdeke iránti állandó érdeklődés, a nemzeti érzés. Azokat az eszméket és formákat, miket a magyarság idegenből átvesz, akként módosítja és idomítja, hogy a magyar nemzeti érdek szolgálatára minél alkalmasabbakká tegye. Így egyesül a magyar lélekleben a keresztény vallás és haza fogalma, olvad össze a templom és vár képe. Így tör elő a renaissance egyetemes műveltségéből egy-egy magyar hang. A protestantizmus és katholicizmus forrongása magyar politikai kérdéssé válik. Az antireformáció a hitegységgel a nemzeti egységet akarja visszaállítani. A racionalizmus az emberi ismeretek kritikáját a magyar állapotokra alkalmazza. A felvilágosodás és klasszicizmus eszméi összhangban maradnak a nemzet hagyományaival, a romanticizmus eszmeáramlatában fogan meg a dicső magyar jövőért küzdő reformkori költészet.

Beöthyt bölceleti s történeti vizsgálódásai műveltségünk és nemzeti érzésünk egységéről való meggyőződéshez vezetik. Látja, hogy a multban minden szellemi energia, minden tehetség a nemzeti közösséget táplálta. Fajunk hihetetlen assimiláló erejével magába olvasztott s a maga képére átalakított minden vele érintkező fajt. Magába szitta a szlávokat, besenyőket, kúnokat, törököket, maga pedig megmaradt ezer éven át magyar-nak. Persze csak vére szerint törzssőkös magyar ismerheti fel a horvát eredetű Zrinyi munkájából kiragyogó nemzeti eszme szikráját s a sváb származású Munkácsy Honfoglalás-án mély politikai belátással kifejezett igaz magyar gondolatot.

E bölceleti s történeti vizsgálódásokban van meg az ősi magyar nemes tudós fanatikus honszeretetének elméleti alapja. Beöthy nyugati műveltsége s keleti fajszeretete a rajongás bátorságával lelkesedik kulturális értékeinkért. Az ő egyetemes emberi tudásának és műveltségének s mély hazaszeretetének egyesülése irodalmi kutatásai eredményének, kulturánk és magyarságunk egységének örökké szimbolikus képviselője lesz. Beöthy lelkében egyrészt Arany kora érzésvilágának utolsó hullámverései élnek, másrészt -- s ebben van a Kis tükör fő jelentősége is -- ő talán az első a szó legnemesebb értelmében vett modern tudósunk, ki az egyiptomi, a görög, a római s az újabb kulturák segítségével jutott el arra a magaslatra, honnan nemzete irodalmát egész jelentőségében s az egyetemes műveltségben való elhelyezkedésében látja.

HUSZTINÉ RÉVHEGYI RÓZSI.

Emlék Szily Kálmánnak. A Magyar Nyelvtudományi Társaság elnökének nyolcvanadik születésnapja alkalmából. Írták és kiadják a Magyar Nyelv dolgozótársai. Budapest. 1918. 132 l. Ára 12 kor.

Egy mindnyájunkat tiszteletre és hálára kötelező munkásság emlékrét örökíti meg ez a becses kiadvány. Jelentőségét növeli az a körülmény, hogy — bár az elsősorban a M. Ny. dolgozótársai hódolatának tolmácsa — a létrejöttét ihlető ünnepi érzés a magyar művelődés minden igaz hívével közös. Az alkalmisággal kapcsolatos elismerésnek ez a széles körökre kiterjedő egyértelműsége — a mostani esetben — nem is olyan meglepő. Szily Kálmánra nézve ugyanis mindenki meg van győződve az emlékkönyv egyik munkatársa, Horváth János megállapításának igazságáról: «alig van valaki, akiben Széchenyi magyar-akadémikus ideálját hívebben s egy egész tudományos életpályát egységesebben jellemző módon láthatnók megvalósítva.»

«A Természettudományi Társulattól a Magyar Nyelvtudományi Társasáig Szily Kálmán mindig ugyanaz maradt: a magyar műveltség legbuzgóbb szolgája, a műveltséget szerteárasztó nyelvnek leghívebb munkása, a szaktudomány és a művelt közönség közös érdekeit munkáló társulások legnagyobb magyar szervezője.»

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjai különben annál őszintébb örömmel vesznek részt a Szily Kálmánt méltán megillető tiszteletnyilvánításban, mert az irodalomtörténetírás barátainak társaságba tömörülésekor a kezdeményezők előtt épen az ünnepelt vezetése alatt együttműködők serkentő példája lebegett. Egyébként a két társaság munkakörének egymásrautaltsága is indokolja az ünneplésben való részvételt, nem is szólva arról, hogy Szily Kálmán éleselméjű fejtegetései igen gyakran nem csupán a módszeres eljárás tekintetében szolgáltak mintakul kutatóink előtt, hanem értékes megállapításokkal is gazdagították a magyar szellemi élet fejlődésének történetét. A jelzett egymásrautaltság nyomai észrevehetők a most kiadott emlékkönyvben is, melynek szorosan vett nyelvészeti cikkei között, mint az alábbiakból látni, akárhány irodalomtörténeti érdekei között, mint az alábbiakból látni, akárhány irodalomtörténeti érdekei van. Ilyen mindjárt Horváth Cyrillé: *A László-hymnus-ról*, melyből kitűnik, hogy 1. a deák himnusznak a legenda volt közvetlen forrása, 2. nem a magyar szöveg az eredeti, mint Gábor Ignác állítja, hanem a latin, és a magyar a fordítás. A többi dolgozatok során Mészöly Gedeon *Zsoldos Ignác műszavait* ismertette rámutatott arra, hogy milyen helyes érzék vezette Szilyt nyelvújítási szótára írásakor. — Pap Károly, Pauler Tivadar 1831-ből való jegyzetei alapján, *Horváth István nyelvészeti előadásairól* tájékoztat. — Pintér Jenő: *A magyar nyelvtudományi folyóiratokról* nyújt rövid tájékoztatót. — Réthei Prikkel Marian a *hős* szóról bebizonyítja, hogy eredeti szavunk: a hév, hé (hő) főnévből birtokosító képzővel alkotott melléknév, mely idő folytán főnévi használatú lett. Egyéb föltevésekkel szemben valószínűbbnek tartja Simonyi véleményét, aki szerint ezt a szót Baróti Szabó Dávid hozta be az újabb magyar

költői nyelvbe. — Riedl Frigyes *Az idegen szavak védelme* címen példákra való utalással azt hangoztatja, hogy az idegen szavak bizonyos korlátok közt némely esetben gazdagítják a nyelvet. — Sebestyén Gyula a *Rovásírásos nyelvművek*-re vonatkozó kutatásait foglalja össze s e téren végzett elmunkálataira nézve a magyar nyelvtudomány ellenőrző kritikáját szorgalmazza. — Simai Ödön újabb buvárkodása eredményeképen megállapítja, hogy a *költészet* szó 1830-ban, Szalay Lászlónál található meg először a «költészet-sziget» összetételben; a szó alkotásában bizonyára a művészet szóalak lehetett a minta. — Szász Károly *A névelőről* írva, egy csomó idézettel bizonyítja, hogy mennyire nem ügyelnek olykor még jelesebb íróink sem a névelőnek a jelzős birtokszó előtt való helyes használatára. — Tolnai Vilmos az *Al-latin jövevényszavak* egy csoportját mutatja be. — Trócsányi Zoltán kifejti, hogy a XVI. századbeli hitvitákban előforduló rejtélyes szólásban, «az X. ut tők-ben, az előrész ugyanazt jelentti, mint az utórész: olyan okos, értelmes valami, amit mondtál, mint a tők, vagyis butaságot mondtál». Vargha Damján *Szövegjavítások a Nyelvmemléktár XII. kötetének Döbr. K. részéhez* címen újabb kutatásai nyomán a kiadott és az eredeti szöveg javítását illető néhány adatot sorol fel. — Viszota Gyula előbbi idetartozó tanulmányai folytatásaképen arra a kérdésre keresi a feleletet: *Hogyan dolgozott Széchenyi?* A «Budapesti hídegylethez intézett jelentés» meg a «Néhány szó a lóverseny körül» c. műveket vizsgálva arra az eredményre jut, hogy a legnagyobb magyar segítőársainak (Helmeczi, Tasner) munkája pusztán egyes szók magyarázatára, legföljebb egy-egy mondatszerkezet világosabbá tételére vonatkozott. — Zlinszky Aladár *Szemléleti és hangulati elemek a metaforában* címen azt fejt ki, hogy a költők sokkal inkább a képek hangulati elemét aknázzák ki, mintsem a szemléletit. Az olvasó is könnyebben elnézi a szemlélet hiányosságát, ha a hangulat tökéletes. Legrosszabbak azok a metaforák, amelyek semmiféle hangulatot nem keltenek. — Erdélyi Lajos *Calepinus szótára és az ulvarhelymegyei székelység nyelve* c. kisebb közleményében saját nyelvjárástani kutatásai alapján is megerősítve látja Szily Kálmánnak azt a megállapítását, hogy Calepinus szótára 1585-diki kiadásának magyar munkatársa baranyai Laskó Péter lehetett. — Gulyás Pál *A nyelvtudományról mint a bibliographia segédesszközéről* ír. Felhívja a figyelmet arra, hogy oly kéziratok vagy nyomtatványok közlebbi meghatározásában, melyekről a szerző és a cím megjelölése elmaradt, milyen jó szolgálatot tehetnek az egyes írók nyelvkincsét feldolgozó szótárak. — Voinovich Géza: *Arany János gúnyverse Somogyi Antalra* címen egy Régi magyar énekek felírásu négy soros epigrammot közöl. — Kertész Manó a *Dijára jut* — Arany Nagyidai Cigányok-jában is előforduló — kifejezést úgy értelmezi, hogy eredeti jelentése ilyenféle volt: ugyanolyan büntetésben részesül. — Velledits Lajos: *Három táncszó-t magyaráz.* (Bokros, oldaltánc, martogató. Előfordulnak — külön a sorrend szerint — Jósikánál, Vahot I.-nél és Tóth K.-nál.) — Kardos Albert *Tallózás Zách*

Klára körül c. cikkében rámutat Arany ismert balladájában a «reggeli templomok» (= r. isteni tiszteletre) kifejezés metonimikus voltára, továbbá a költemény ötszótagú sorainak verstani érdekességére. (Versszakot kezdnek, párbeszédben fordulnak elő és úgy, hogy az első szótag hangtani erejével és értelmi súlyával kettőt pótol.) — Az irodalomtörténeti szempontból jelentős dolgozatok sorát Hellebrant Árpádnak *Szily Kálmán nyelvészeti munkásságá-t* ismertető nyolclapos könyvészeti egybeállítása zárja be. Eszerint a könyv ünnepeltjének 1878 óta — nagyszámú értekezésén, olnöki megnyitóján és kisebb cikkein kívül — tizenegy önálló nyelvészeti műve jelent meg, köztük olyanok, mint a magyar nyelvújítás szótárának két hatalmas kötete, meg a majd ötszázlapos Adalékok. E bámulatos termékenység és kitartó munkaerő feletti csodálat sugallhatta Lehr Albertnek a könyv elején olvasható gyöngéd epigrammáját:

Szellemi s testi erőben nagy kort érni — szerencse,
Téged az isteni kéz áld vele — érdemidért.

Adja a Gondviselés, hogy még sokáig ismételhessük e kedves sorokat.

BAROS GYULA.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára. Szerkesztik: Beöthy Zsolt, Négyesy László, Császár Elemér. Első sorozat: hat kötet. Budapest. 1914. Franklin-Társulat. — *Magyar drámai emlékek a középkortól Beszennyeyig.* Kiadja Alszeghy Zsolt. — *Zrinyi Miklós művei.* I. kötet. Kiadja Négyesy László. — *Deákos költők.* I. kötet. Kiadja Császár Elemér. — *Bajza József művei.* I. kötet. Kiadja Szücsi József. — *Tompa Mihály művei.* Kiadja Kéký Lajos. — *Szigeti József drámái.* Kiadja Bayer József. — A hat kötet ára füzve 30 kor.

I.

A világháború zavarai elfojtották azt az érdeklődést, mely a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának megindulását kísérte. Szórványosan megbírálták néhány kötetét, maga a vállalat egyelőre elakadt. Ha visszatérnek a békés idők, az elmaradt köteteket bizonyára gyors ütemben kapja kézhez az olvasó közönség.

A Franklin-Társulat és a Kisfaludy-Társaság közös hirdetése szerint az új Nemzeti Könyvtár a legnagyobb arányú vállalat, melyre a Kisfaludy-Társaság fönnállása óta vállalkozott, sőt egyáltalában ez a magyar irodalom legnagyobb vállalata. A 180—200 kötetre tervezett gyűjtemény magában foglalja az egész értékes magyar irodalmat, a magyar irodalom minden korának és minden ágának azokat a műveit, melyeknek esztétikai értéke vagy irodalomtörténeti jelentősége van. A kötetek pontos kritikai szövegeit a mai tudomány színvonalán álló bevezetések és jegyzetek kísérik. A kiadás munkájára kiváló irodalomtörténetírók vállalkoztak. A

nagyközönségnek szánt ajánlás szerint a Kisfaludy-Társaság „egész irodalmi és tudományos tekintélyét ráteszi a Nemzeti Könyvtárra”.

Mivel a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nagy összegekkel támogatja a vállalatot s a középfokú iskolák és a nagyobb könyvtárak úgyszólván hivatalos megrendelői valamennyi sorozatának, a Nemzeti Könyvtár jövője biztos alapon nyugszik. A kiadótársulatnak nincs semmiféle kockázata a közrebocsátás üzleti részének lebonyolításával. Viszont a Kisfaludy-Társaság abban a szerencsés helyzetben van, hogy hatalmas tőkéjére támaszkodva tetszése szerint tüntetheti el azokat a szakadékokat, melyek a régibb és újabb magyar írók kiadásában tátonganak.

Az első sorozat hat kötete azonos kiadói beosztással készült. Egy-egy kötet bevezetése rövid tájékozást nyújt az illető író életéről és munkáiról, utána a mai helyesírás szerint átírt szövegek következnek, a harmadik részben a jegyzetek foglalnak helyet. A lelkiismeretesen kidolgozott szerkesztői utasítások lehetővé tették, hogy a különböző szakemberek gondjaira bízott kötetek sem terjedelem, sem külső beosztás tekintetében ne térjenek el szembeszökően egymástól.

A régi magyar drámairodalom maradványainak válogatott gyűjteményét magában foglaló kötet tizenöt párbeszédés darabot közöl a XVI—XVIII. századból. — A Zrinyi-kiadás első kötetében a Szigeti Veszedelemen kívül megvan Zrinyi Miklós valamennyi verses munkája. — A deákos költők kötetében Baróti Szabó Dávid, Révai Miklós és Rájnis József verseinek válogatott gyűjteményét olvassuk. — A Bajza-kiadás első kötete Bajza József összes költeményeit, egy novelláját s néhány kritikáját és polémiáját tartalmazza. — A Tompa-kiadás első kötete Tompa Mihály költeményeinek gyűjteménye 1847-ig. — A Szigeti-kötet Szigeti József színművei közül ad ötöt.

Az első sorozatból kiemelkedik Négyesy László Zrinyije, ez a nagy apparátussal és világos elrendezéssel készült kötet, mely mintául szolgálhat minden más kiadásnak. Kéky Lajos Tompája is különb az eddigi Tompa-kiadásoknál.

A szövegközlés gondos munka valamennyi kötetben, de a szemelvények és mutatványok összeválogatása nem mindenütt szerencsés. Az egyes kötetekhez csatolt jegyzetek mennyiségben és minőségben a szövegek és közrebocsátók szerint váltakoznak. A közreadók figyelme általában kiterjedt nemcsak a bibliografiai adatokra, hanem a variánsokra, sőt a tárgyi magyarázatokra és a források megjelölésére is.

A vállalat a maga egészében megfelel annak a célnak, melyet a Kisfaludy-Társaság maga elé tűzött. Kérdés azonban, hogy a kitűzött cél megfelel-e azoknak a kívánásoknak, melyek egy ilyen nagy vállalattal szemben támaszthatók.

II.

A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárának legnagyobb baja az, hogy két úrnak akar egyszerre szolgálni. Egyrészt azt kívánja az új

Nemzeti Könyvtár, hogy úgy tekintsük, mint a legszigorúbban tudományos jellegű vállalatot, másrészt a művelt nagyközönség igényeit is szem előtt akarja tartani. Olyan kettős feladat ez, mely fantáziának igen szép, de gyakorlati megvalósítása lehetetlen. Ha pedig mégis megvalósul, a tudomány adja meg az árát.

Maradjunk a realitás talaján. Van-e Magyarországon olyan társadalmi réteg, mely csak valamennyire is érdeklődik a régi magyar irodalom termékei iránt? Sőt tovább megyek: olvassa-e valaki a tanárokon kívül a Vörösmarty Mihályt megelőző kor íróit? Van-e olyan orvos, mérnök, tisztviselő, pap, földbirtokos, kereskedő, aki Rimay Jánost és Bacsay Ábrahámot vagy akár Bessenyei Györgyöt és Dugonics Andrást érdeklődéssel forgatná. Ilyen nemzedék száz esztendő múlva sem fog felnőni. És ez nem csodálható. Senki sem kívánhatja az irodalomtörténetileg rendszeresen nem iskolázott olvasóktól, hogy műélvezettel forduljanak olyan írókhoz, akiknek tanulmányozása nagy előkészületet és alapos tudományos elmélyedést kíván. Az, ami a magyar irodalomból az utolsó száz esztendőn kívül esik, a tudomány körébe vág s legföljebb a szakemberek kicsiny csoportját érdekli.

De annak, aki szakszerűen foglalkozik a régi írókkal — legyen az illető tanár vagy nem tanár —, nagyon keveset jelentenek a szemelvényes kiadások. Ezt bizonyítani sem kell. Ha valaki rendelkezik egy írónak teljes kritikai kiadásával, nyugodtan megindulhat az irodalomtörténeti nyomozás útján, de a mutatványos gyűjteményt nem használhatja. A mutatványos kötetek pedig eddig is rendelkezésére álltak a közkézen forgó gyűjteményes vállalatokban. (A Franklin-Társulat Magyar Remekírói, a Franklin-Társulat Magyar Regényírói, a Régi Magyar Könyvtár, az Olcsó Könyvtár, a Jeles Írók Iskolai Tára, stb.)

Ezzel számot kellett volna vetnie a Kisfaludy-Társaságnak s nem kellett volna a szerkesztő-bizottságot abba a kényes helyzetbe hoznia, hogy egyrészt ragaszkodjék a szigorúan tudományos módszer minden követelményéhez és a filológiai apparátus teljes érvényesítéséhez, másrészt kijelentse, hogy a köteteknek nem célja az eredeti kiadásokat a tudós világ számára fölöslegessé tenni, sőt, ha már választani kell, jobb lesz, ha «keves számú szakférfunk helyett a művelt közönség nagy tömegének követeléseit elégítjük ki». A nagyközönség igényei ezúttal ismét diadalt arattak a tudomány érdekein, pedig a nagyközönség és az iskolák igényeit már eddig is teljesen kielégítették a főntebb fölsorolt gyűjteményes vállalatok, melyek közül például a Franklin-Társulat Magyar Remekíróinak ötvenöt kötete elsőrangú szakemberek gondjai alatt adta közre mindazt, ami a nem szoros értelemben vett szaktudóst érdekelheti a magyar irodalom történetéből.

Az új vállalat kötetei tehát csak az eddig is bőségesen forgalomba hozott luxuscikkeknek — a szemelvényes kiadásoknak — tömegét gyarapítják. A teljes kritikai kiadások helyett válogatott munkákat és csonka

klasszikusokat kapunk. Végső elemzésben, természetesen, a szemelvényes alapra fektetett vállalat közrebocsátása sem volna kár, ha t. i. ez a luxus nem vonná el a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére bocsátott állami költséget egyéb fontos tudományos feladatok teljesítésétől, melyekről alább szólunk.

A 180—200 kötetre tervezett vállalatból — az előleges tervezés szerint — a Vörösmarty Mihályt megelőző irodalomra 56 kötet esik. Egyegy kötetet szán többek között a vállalat a XVI. század vallásos költészetének, a régi magyar leveleknek, a XVII. század vallásos költészetének, két-két kötetet a XVI—XVII. századi történetíróknak, a hitvitázó irodalomnak, Gyöngyösi Istvánnak. Valamennyit szemelvényekben. Az 1711. után következő íróknak szintén elmarad a teljes kiadásuk, elannyira, hogy néhol szinte úgy látszik, mintha a szemelvényes elv volna a kiadás legfőbb elve. Még Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor és Arany János összes munkái sem kerülnek kihagyás nélkül a közönség kezébe: prózai műveik némely része elmarad. De mire való akkor a kiadás legnagyobb büszkesége: a kritikai apparátus? Kinek kell Eötvös József munkáinak a vállalat keretében tervezett ötkötetes csonka kiadása, mikor egyebütt megkaphatja Eötvös kritikai teljes kiadását? Egyik példát a másik után lehetne felsorolni, egyik kérdést a másik után tenni, hogy nyilvánvalóvá legyen mennyire nem segíti elő tudományunk nagyobbarányú fejlődését a különben nemes becsvágygal és nem közönséges energia-befektetéssel készülő könyvtár.

De bírálni mindig könnyebb, mint alkotni. Hogyan képzelné a bíráló a nagy vállalatot? Hogyan használná föl a Nemzeti Könyvtár rendelkezésére álló tőkét? Hogyan fogná üstökön a szerencsét, mely az állam jóvoltából igen ritkán éri a hivatalos támogatásra ugyancsak rászoruló magyar tudományt?

Legfőbb elvül azt kellene kitűzni, hogy minden adható, csak szemelvényes kiadás nem. Mivel pedig magánkiadó vagy pedig úgynevezett részvénytársasági irodalmi intézet sohasem szánja rá magát a régi magyar jeles írók kiadására, jól tudván, hogy ez az üzlet a művelt közönség osekély érdeklődése miatt vajmi kis hasznot hajt, meg kell ragadni a most kínálkozó jó alkalmat azoknak az íróknak kritikai teljes kiadására, akiknek hogy nincsen ilyen kiadásuk, fájjaljuk és szégyeljük.

Érdemes-e ötkötetes Jókait kiadni, továbbá egybegyűjteni egy kötetre való szemelvényt a XIX. század papi szónoklataiból, mikor mai napig sincsen teljes tudományos Csokonai-kiadásunk? Aki Csokonai Vitéz Mihályt akarja ismerni, kénytelen fölkeresni egy olyan könyvtárat, melyben meg van Toldy Ferenc 1844. évi Csokonai-kiadása. Tudományos szempontból régóta elavult kiadás ez, de ez sem kapható már évtizedek óta, holott 1844-től kezdve egészen új Csokonai irodalom virágzott föl és számos lappangó Csokonai-kézirat került elő. Hol kérik a teljes kritikai Madách-kiadás, melynek helyébe a Nemzeti Könyvtár kétkötetes váloga-

tott gyűjteményt tervez. Tudja-e és hiszi-e a nem tudós közönség, hogy Madách Imre összes műveinek az a kiadása, mely először 1880-ban, másodszer 1890-ben jelent meg három kötetben, tartalmilag mennyire hézagoss és szövegében mennyire megbízhatatlan? Várva-várják a szakemberek Kölcsey Ferenc, Berzsenyi Dániel, Katona József és Kemény Zsigmond összes munkáinak kritikai kiadását. Reménykednek, hogy majd csak sorra kerülnek Bessenyei György, Dugonics András, Gvadányi János és mások munkái. S nem óhajtják, hogy ezeknek a rovására újból sajtó alá jussanak kivonatos gyűjteményekben azok a szerencsésebb klasszikusok, akiknek már meg van a maguk teljes kritikai kiadása: Ányos Pál, Fazekas Mihály, Kisfaludy Sándor, Kisfaludy Károly, Bajza József, Czuczor Gergely, Garay János és mások. Természetesen, ha az utóbbiak közül egyik-másik már eltűnt a könyvvárosi forgalomból, sürgősen gondoskodni kell pótlásáról, bővítéséről, javításáról, szóval még használhatóbbá-tételéről. Havas Adolf mintaszerű Petőfi-kiadása ma már drága pénzen sem kapható, sőt régen kifogyott az antikváriusi forgalomból is, pedig ez olyan cikk, hogy évről-évre elfogy belőle bizonyos meghatározott példányszám. Minek a most tervezett hiányos Petőfi, ha drága pénzen sem lehet hozzájutni az igazi teljes Petőfőhöz? Elfogyott Vörösmarty megbízható kiadása is, kár volna fogyasztani az új kritikai kiadás vevőközönségét egy csonka félkritikai kiadással.

Egy ilyen emberöltőkre szóló nagy vállalatban, aminő az új Nemzeti Könyvtár, néhány évtized leforgása alatt egységes kiadásban lehetne főlhalmozni a magyar irodalom szétszórt kincseit. Mindenki bizalommal fordulna ehhez a vállalathoz, mely végre megszüntetné azt a helyzetet, hogy ha valamelyik író munkáinak áttanulmányozására van szükségünk, a legkülönbözőbb helyekről kell összegyűjtögetni a kiadott és kiadatlan, hézagoss és kritikátlan anyagot.

PINTÉR JENŐ.

**Lukács György: Balázs Béla és akiknek nem kell. Össze-
gyűjtött tanulmányok. Gyoma. 1918. 122 l. Kner Izidor kiadása.**

Ez a szemrehányó fölényvel írott könyv az utánunk jövő generációknak van ajánlva. Szerzője meg van győződve róla, hogy a mai nemzodéknak épaanyira nem kell Balázs Béla, mint Lukács György sem. S így a kelletlen költő és kongeniális méltatója egy őszinte és meleg kézfogást váltanak a jövő elismerés reményében.

A kis könyv a szerző összegyűjtött Balázs-kritikáit foglalja magában. Csak épen az előző polemikus hatvágására akarunk reflektálni. Az egész tulajdonképen Babits Mihálynak szól, akit elkeresztel «kiváló nyelv művésznek és filológusnak», «kiváló irodalom bűvárnak», szóval mindennek, csak költő voltát nem akarja elismerni, nyilván Balázs Bélával szemben. Hiszen szerinte Balázs Béla az első magyar költő, akinek a mélység eldöntő

karakterisztikonja és ezért — épen ezért — az első magyar költő, aki igazán gyökereiben drámázó és tragikus. «Ez a megállapodás mindúntalan ismétlődik a tanulmányaiban is és jaj annak, aki nem akarja elfogadni. Szegény Babits Mihályból is egész freundzsigmondi éleslátással analizálja ki, hogy Balázs Béla és a németiség iránt való elfogultsága mögött egy izgatott kívánság, egy elutalt, de adott esetben kikitörő félelem van elrejtve: a mélységtől való félelem».

De fordítsuk meg a dolgot s nézzük a másik «komplexumot», Lukács György elfogultságának okait, mellyel Balázs Béla jelentőségét annyira túlozza.

Az egyikről maga tesz őszinte vallomást, elismeri, hogy «nem kritikus», hogy hiányzik belőle a műalkotás értékének az az ösztönös megértése, az a csalhatatlan tapintat, amely az igazi kritikus elmaradhatatlan kelléke. Nála minden először elméleti meggondolásokon, esztetikai gyötrődésekben szűrődik keresztül: ítéleteit kész normákhoz szabja s természetesen ezek hypothotikus értékeitől függnek saját értékelései. Azért érdeklik elsősorban: «a művek axiológiája és történetfilozófiája, nem maguk a művek». Ezért vonzódik szinte ösztönszerűen oly írókhoz, kikben túltengő a reflexió, mint Balázs Bélában, elannyira, hogy elnyomja a költészetet. Balázs Bélában, amint egy élesszemű és nyelvű írói kritikusa észrevette, mindig «a probléma» van legelőször készen, ehhez keres magának tárgyat, ehhez illeti a formáit. Költészete sokszor valóságos «kísérleti költészet», írói műhelye igazi költészeti laboratórium, ahol előre megállapított recipék szerint kotyvasztódik az, ami eddig nem volt meg a magyar irodalomban.

A másik oka, amiből tulajdonképen az első is következik, a történeti érzék teljes hiánya Lukács Györgyben. Neki minden költői alkotás aktuális értékű, történeti perspektívában nem képes sem semmit sem látni. Épen azért neki az irodalmi fejlődés fogalma nemcsak, hogy «problemátikus», hanem teljesen elfogadhatatlan. Ezért nincs meg az a stílusérzéke, mely föltétlenül szükséges ahhoz, hogy az eredetit az utánzattól megkülönböztesse. Ezért látja Balázs Bélát is eredeti írónak s kézzel-lábbal tiltakozik Maeterlinck tagadhatatlan hatásának vádjá ellen. Hiába legfinomabb formái megkülönböztetések, mi sem könnyebb, mint ilyeneket konstruálni s e címen egy epigónt tisztára mosni az utánzás gyanúja alól. A történeti látóképesség hiánya teszi oly elfogultá Madách-csal szemben is, ezért adja a mesterkélt felháborodást a Tankréd-jelenetnél, mert nem fér a fejébe a fölölilagosult költő iróniája a barátfanatizmus fölött. Igaz, hogy a nacionalizmus sokszor mutatkozott sekélyesnek a középkori miszticizmussal szemben, de viszont nem minden fölerőszakolt romantikus érzékenység jelent egyszersmind mélységet is.

De nem akarjuk tovább folytatni, félünk, hogy többet találnánk vele Balázs Bélának «ártani», mint amennyit e könyv után a mindenestre komoly törekvésű író megérdemel. De mégis föltámad az a kérdés, vajjon

miért adta ki összegyűjtött kritikáit Lukács György, ennyi lényegbevágó foglalkozásának tudatában. A megokolás kissé naiv, mert szintén hiányzik belőle a történeti stílusérzék: «nagyon megvetne mindnyájunkat egy késői nemzedék, ha meg kellene állapítania: közöttünk járt Balázs Béla — és senki se vette észre». Attól félek, hogy az utókor másért fog szemrehányást tenni Lukács Györgynek. Hogy miért? Mindenki készséggel megfelel rá, ha csak egyszer is végigkínlódja magát a prófétai hajlamú esztétikus rémséges «rmodorán.»

PÉTZELI IMRE.

Várady Imre: Gellert hazánkban. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest, 1917. Német Philologiai Dolgozatok. Szerkesztik: Petz Gedeon, Bleyer Jakab, Schmidt Henrik. XX. 118. l. Ára 5 kor. 50 fill.

Várady Imre négy terjedelmesebb fejezetre osztott tanulmányában Gellert írói működésének magyarországi nyomait kutatva, adalékokat nyújt a német irodalmi hatások történetéhez, figyelme kiterjed a magyarországi német irodalomban jelentkező Gellert-hatásokra és a hazai német-magyar irodalmi érintkezések egyes pontjaira is rámutat. Szorgalmas kutatásaival és a rendelkezésére álló irodalomnak lelkiismeretes felhasználásával sikerülten oldotta meg feladatát. Bennünket közelebről a tanulmány negyedik fejezete: «Gellert a magyar irodalomban» érdekel. Először Gellert regényének és meséinek fordításával foglalkozik. Ismerteti A Svétiai grófnének Torday Sámueltól való szolgálai fordítását, mely az első magyar nyelven megjelent szépirodalmi munka. Ugyanezt a művet fordítja le hat év múlva (1778). Sz. Sándor István is és részletesen számol be Kónyi János Gellert fordításával. Itéletében józan mértéket tart. Majd szól Gellert meséinek egyéb fordítóiról: Látzai Józsefről, Aszalai János, Földi János, Rádai Gedeon, Kovács Ferenc fordításairól. Várady teljességre törekedett és ezért sajnálhatjuk, hogy a Beöthy Zsolt birtokában levő Gellert fordítások kéziratok gyűjteményét nem kaphatta kézhez. Péczeli ifjú korában Gellert költészetéből vette az első impulzust a hazai meseirodalom megteremtésére. Péczeli életfelfogásában, cselekedeteiben, törekvései céljában sok rokonvonással emlékeztet Gellertre, de szigorúbb és pesszimistább emennél. Rádai Gedeon mintaképe a tiszta jambikus alexandrinusok írásában Gellert volt. Rádai szólaltatja meg először nyelvünkön Gellert vallásos lyráját is. Szűts István szintén fordít Gellert istenes énekeiből és meséiből. A Gellert mesék magyar fordítóinak sorát Hatvani István zárja be. Gellert hatása, különösen nevelési iránya megérezhető Kis Jánoson, P. Takács Józsefen Kármán és Pajor Uraniáján, melynek előszavában kifejezett vezéreszméik Gellert irányához kapcsolódnak. Tudósaink közül először Szerdahelyi foglalkozott Gellerttel. Révai Miklós Batteux mellett Gellertet választotta mesteréül. Decsy Sámuel Pannoniai Fénixében a nyelv filozófia kérdéseiben Gottsched és Gellert gondolatáig jutott. Kazinczy Orthologus és neologus c. cikkében értékeli Gellert érdemeit.

Gellert színműveit szintén fordították magyarra, de ezek színpadi irodalmunkra nem voltak hatással. Sz. Sándor István és Szentjóni Szabó László fordították Gellert szindarabját. Mindketten lefordították «Das Band» és Sándor István «Das Orakel» címűt is. Földi «Lucindá»-ja, mely szintén «Das Orakel» fordítása elveszett. Pósfalvi Tullok Mihály «Die Kranke Frau»-t fordítja Gellerttől.

Érdekesen mutatja be Várady Gellert meséinek és erkölcsi költeményeinek hatását Ányos, Szentjóni Szabó és Verseghy költészetére. E részben kiegészíti Császár Elemér kutatásainak eredményeit is. Gellert moralizáló irányának legjellegzetesebb magyar képviselője P. Takáts József, kinek írói munkássága egész szellemében emlékeztet Gellertre. Takáts forrása Gellert felolvasásai voltak.

Várady kutatásainak eredményeit a következőkben foglalja össze: Gellert hatása Bécsen át jutott hozzánk s először a magyarországi németiség gondolkodásában és izlésében nyilvánulnak eredményei. A magyar társadalomnak is legelőbb németül tudó tagjai ismerkednek meg Gellert gondolatvilágával. A XVIII. század hetvenes éveinek végén megjelenő első magyar Gellert fordításoknak, amelyek száma egyre növekszik, igazi jelentősége Gellert hatásának mélységében és tartósságában van. Megindítója a bécsi divat, táplálója a didaxis iránt való hagyományos hajlandóság volt. Miként Bécsben, nálunk is meséi terjednek el főként. Szindarabjainak nem látta hasznát a magyar drámairodalom s a kor lírai kísérletein is már csak költészetének olyan elemei hagytak nyomot, amelyek természetük szerint újabb költői irányokhoz kapcsolódva, ezek hatásában kínálkoztak fölhasználásra.

A XIX. sz. első évtizedeivel végleg lezárul Gellert hatásának története irodalmunkban.

Várady Imre dolgozata alaposságánál fogva is figyelmet érdemel. Egyedüli foglalkozása helyenkénti bőbeszédűsége. Egy helyen Széchenyi nevét *Szécsényinek* írja!

A tanulmányhoz csatolt Függelékben Gellert magyarországi hatásának és fordításoknak időrendi áttekintését adja a szerző.

PERÉNYI JÓZSEF.

Kőrösi Albin: Cervantes élete és művei. Budapest. 1918. 56 l. A Szent István Akadémia kiadása. Ára 3 kor. 20 f.

A Szent István Akadémia nyelv- és széptudományi osztálya alig kezdhetne volna meg méltóbban kiadványainak sorozatát, mint ezzel a katolikus életfelfogás egyik legkiválóbb irodalmi képviselője, Cervantes emlékének szentelt tanulmánnyal. *Don Quijote* halhatatlan költőjét bizonyára nem kell felfedezni e folyóirat olvasói előtt, hiszen nincs talán művelt magyar ember, akinek legalább gyermekkori emlékei közé ne tartoznának azok a felejthetetlen percek, melyeket az ideálok után futó

nemes hidalgó s prózaian vaskos szolgája társaságában tölthetett. Sajnos, a világirodalom e gyöngye a mai magyar nemzedék számára legfeljebb ifjúsági átdolgozásban férhető hozzá, hiszen a teljes fordítás: Györy Vilmos mesterműve évek óta kifogyott. Könyvkiadói viszonyaink irodalmi színvonalára mi sem jellemzőbb, mint ez a körülmény. Kiadónk kihasználva a háború okozta olvasói konjunkturákat, vállvetve versenyeznek egymással, hogy lefordíttassák a sokszor igen kétes értékű régibb, újabb s legújabb irodalmi alkotásokat, de egyiküknek sem jut eszébe, hogy isnét hozzáférhetővé tegye Cervantes remekét, noha ma is élvezhető, zamatos és hű fordításban áll rendelkezésére. Tudjuk, hogy a Kisfaludy-Társaság tervbe vette Györy fordításának új kiadását, de ennek megvalósítását a háború utánra halasztotta. Ily körülmények közt a Szt. István Akadémia helyesen tenné, ha rávenné a Szt. István Társulatot, adná ki ő Cervantes főművét esetleg egészen új fordításban, mert vannak művek, melyeknek soha sem volna szabad hiányozniuk a könyvesboltok polcairól, s e művek nem nagy csoportjába tartozik a *Don Quijote* is. Úgy tudjuk, Körösi Albin, a spanyol irodalom e tudós ismerője és hivatott tolmácsa, maga is foglalkozik a *Don Quijote* magyar átültetésével s a Szt. István Társulat valóban lekötelezné a magyar közművelődést, ha e fordítást hozzáférhetővé tenné közönségünknek. Jelen tanulmány oly meleg megértéssel foglalkozik a nagy spanyol hányatott életével, oly széleskörű erudícióval boncolja műveit, s elsősorban főművét, a *Don Quijotét*, akiben Cervantes saját egyéniségének tükörképét véli fölfedezni, hogy Körösiben kétségkívül hivatott tolmácsra talál Dulcinea búsképű lovagja. A tanulmány nagyrésze a *Don Quijotenak* van szentelve. Vizsgálja keletkezésének körülményeit, művészi értékét, eszmei tartalmát s fejtegetései mindenkor a legújabb kutatások biztos talaján állanak. Emellett kellő teret szentel Cervantes egyéb műveinek, elsősorban a nálunk alig ismert *Novelas Ejemplaresnek*, melyeknek egyik darabját nemrégiben olvashattuk a Budapesti Szemlében Király György sikerült fordításában. A magyar irodalomtörténet művelőit Körösinek az az állítása érdekelheti közelebbről, mely szerint a búsképű lovag Gvadányi *Peleskei nótáriusára* volt hatással s csak sajnálnunk kell, hogy ez állítását tüzetesebben nem okadatolja meg, hanem beéri néhány párhuzam futólagos említésével.

GYALUS ISTVÁN.

Riedl Frigyes: Arany lelki élete. Budapest. 1918. 32 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 894. sz. Ara 40 f.

Ez a szép tanulmány először a Kisfaludy-Társaságnak Arany születése századik évfordulóját ünneplő ülésén került a nyilvánosság elé. Majd megjelent a Budapesti Szemle 1917. évfolyamának márciusi füzetében s akkor folyóiratszemplénkben részletesen ismertettük. (Irodalomtörténet 1917.

évf. 429 l.). Most, hogy értékes jegyzetekkel megbővítve külön füzetben is kiadták, megint érezzük a szerző tanításának igazságát: a vérbeli irodalomkutató csakugyan olyan, mint az élesszemű természetbúvár, egyszer már bejárt és megvizsgált területen is vesz észre újabb okulást nyújtó, figyelemre érdemes jelenségeket.

V. M.

Gorzó Gellért: Tompa. Rozsnyó. 1917. 31 l. A «Sajó-Vidék» kiadása.

«Tompa: Száz éve született» c. lelkes, alkalmi bevezetése után a szerző azokat az eszméket és érzelmeket nyomozza Tompa egyéniségében és költészetében, amelyeket az Ikarus-monda, mint allegoria kifejezhet. Véleménye szerint ugyanis először nem a hatvanas években ötlöhetett fel a költő előtt a mondai Ikarus képe, hanem korábban, a szabadságharc után, majd ismételten más-más motívumok befolyására egészen addig (1863), míg a mai formájában feldolgozta. A gondos elemzés világosan szemlélteti azt a lelki átalakulást, mely az Ikarus-eszmo fölvetődésétől az Ikarus-allegoria megszületéséig költőnkben végezhment.

V. M.

Kőrös Endre: Tompa, a nemzeti költő. A dunántúli ref. egyházkerület pápai nőnevelő-intézetének értesítője az 1917—18. isk. évről. 3—17 l.

A hanvai költő-pap születésének százéves évfordulóját ünneplő dolgozat főképen Tompa hazafias költészetének jelentőségét mérlegeli. Az ide tartozó lírai darabok fejtegetése alapján rámutat arra az immár köztudattá vált irodalomtörténeti tanításra, hogy a belső megindulások, melyeket a költőnek köszönhetünk, az eszmék, melyeket a lírikus nagy formagazdaságban tár elénk, irodalmunkban az elsők közt jelölik ki Tompa helyét.

V. M.

Kovács Sándor: II. Petrőczy István és Révay Erzsébet levelei 1690—1699. Budapest. 1916. 66 l. Ára 2 kor. 60 fill. Magyar Prot. Történelmi Emlekek. 1. sz.

E levelek nyelvi és kortörténelmi vonatkozásaiakon kívül főképen mint ama meghatóan benső hitvesi szeretet kifejezői érdekesekek, mely a Thökölyfelkelés egyik vezető emberét, Petrőczy Istvánt és feleségét, b. Révay Erzsébetet annyira igazi lelki társaknak mutatja. A legnagyobb részt kötetlen formában írt sorok közt két vers is található. Az elsőt a versfők szerint 1692-ben írta a bujdosó férj. A hűséges feleség is költői formában enyhítgeti tőle távolszakadt ura keserőségeit. A derék asszony mindenre kiterjedő szerető gondoskodásának jellemzésére álljon itt 1693 ápr. 14-én küldött levelének ez az utóirata: «P. S. Hallottam edes Szivem, hogy sok boritallal terheli kegyelmed maghát, annak okáért kegyelmedet kérem, ne roncsa avval maghát, mert tovább is kell az egészség...» Az érdekes levélgyjtemény több helyén Petrőczy István költői lelkű hűgára, Pekry Lőrincné Petrőczy Kata Szidoniára is találunk utalást. Kár, hogy a hozzá-

értő és ügybuzgó közlő nem foglalta össze az irodalomtörténetileg értékesíthető vonatkozásokat egy rövid bevezetés alakjában.

B. Gy.

Borzovai Nagy Ottó : «Zsúpra aggnő!» Egy XVI-ik századbéli nótárius tréfája. Pólya Tibor rajzaival. Budapest. 1918. 34 l. Szerző kiadása.

Borzovai Nagy Ottó megkísérelte, hogy Kreusl János uram, körmői nótárius, tollpróbálgató versikéjéből egy kedélyes kis családi regényt magyarázzon ki. A mai erkölcsök szerint persze ez nem más, mint egy «részeseges középkori (?) nótárius durva, trágár tréfája». Nem tartozik ugyan rám, hogy Kreusl uram méltatlanul kétségbevont becsületét mentsem, de nem hiszem, hogy a szerző maga is komolyabban vette volna munkáját. Így ezt a pompás kis tudományos tréfát csak figyelembé ajánlhatom mindazoknak, kiknek a «nugae philologicae» iránt érzékük van s negyedórásukat óhajtanak áldozni néhai való jó Tömb Szilárd emlékének. A könyvecske értékét nagyban emelik Pólya Tibor mulatságos rajzai, melyeknek különben az a szerepük, hogy ott beszéljenek, ahol az értekezőt a tolla — megvan a maga oka, miért — cserbenhagyja. A könyv egyetlen komoly értéke a körmői jegyzőkönyv lapjának sikerült facsimiléje.

K. Gy.

Gulyás József: Tokaji református papok. Sárospatak. 1917. 56 l. A ref. főiskola nyomdája. Ára 2 kor. 50 f.

Irodalom- és műveltség-történeti szempontból értékesíthető adatokat foglal magában ez a kis füzet, mely a sárospataki főiskola gyűjteményének egyik kézirata nyomán s azt kiegészítve a tokaji református papok névsorát közli 1570-től egészen napjainkig. A papok között régibb irodalmunk több derék munkásának nevével találkozunk. Ezekhez a Szinnyi Magyar Irókjára való utalást is odaírta a gondos kiadó, aki e munkájával újabb jelét adta állandó lelkes érdeklődésének. Bizonyára a füzet különnyomat jellege és a nehéz nyomdai viszonyok okozták, hogy az adatok áttekintését megkönnyítő névmutató a kiadvány végéről elmaradt.

—i. —y.

Lázár Béla: Írók és művészek között. Száz vidám história. Budapest, 1918. 164 l. Pallas-kiadás.

E történeteknek szereplői jobbára magyar és külföldi festők és szobrászok, kik között a szerző harminc éve forog. A históriáknak hol elindítója, hol néma tanuja, hol meg cselekvő részese írójuk. A kötet négy első darabja Gyulai Pál alakjához fűződik, akinek a szerző egyetemi hallgató korában tanítványa volt. Néhány érdekes történetet olvasunk ezenkívül Ibsenről (a Magyarokhoz c. versének története s a vers szövege Lázár fordításában, Ibsen véleménye Schmitt Jenő magyar filozófus drámájáról, továbbá epizódok Ibsen darabjainak budapesti előadásairól, buda-

pesti látogatásáról, a Tenger Asszonya párisi előadásáról s francia kritikáiról, a szerzőnek Ibsennél tett látogatásáról) s Jókai Mór szerepléséről a brüsszeli interparlamentáris konferencián, továbbá közvetlenhangú visszaemlékezéseket Verlaineről, Brandesről, Wilderől.

B. Z.

Mauk Kornélia: Képek Mikszáth Kálmán életéből. Budapest. 1918. 83 l. Lampel-kiadás. Magyar Könyvtár. 887—888. sz. Ára 80 f.

Jellemző apróságok az elhunyt jeles elbeszélő sógornőjének tollából. A Mikszáthról mint esküdtről, ügyvédbojtárságáról, anyjához való viszonyáról, jóhiszeműségéről, gyöngédségéről, gazdálkodásáról és jubileumáról szóló kis képek nagyobbreszt ismeretesek ugyan már a tájékozottabb olvasók előtt, mert előzetesen egy folyóiratban is megjelentek, összegyűjtésük azonban nem volt fölösleges, mert így a maguk összességében — a szerző vonzó előadásának közvetítésével — könnyen hozzáférhető, megbízható adatokat szolgáltatnak a későbbi kutatásnak.

V. M.

Siklóssy László: Apró-gyűjtés. Mit gyűjtünk kis pénzen? Budapest, 1918. 96 l. Táltos-kiadás.

A praktikus szakember tanácsait tartalmazza ez a szép kis könyvecske kezdő gyűjtők számára. Alapgondolata az, hogy mindent lehet gyűjteni, csak rendszer legyen benne. Végigvezet bennünket a nagy és híres gyűjteményeken s a gyűjtés ezernyi faját és lehetőségét tárja elénk. Minden sorából kiérzik a szeretet, mellyel tárgyával foglalkozik s ezt a szeretetet át is tudja ültetni az olvasóba. Hasznosan és élvezettel forgathatja mindenki, mert az író igazán szakavatott és megbízható kalauznak mutatkozik.

—ay.

A Dugonics-Társaság jelentései. I. Tömörkény István főtítká: Főtítkári jelentés 1914—1916-ról. II. Móra Ferenc titká: Titkári jelentés 1917-ről. Szeged. 1918. 52 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A szegedi irodalmi társaság háborús működéséről szóló jelentésekből folyóiratunkat az érdekelheti, hogy a Társaság megbizta Balassa József v. tagot, hogy «Mikszáth Kálmán szegedi korszaka» címen könyvet írjon. A készülő könyvből a szerző egy fölolvásó-ülésen föl is olvasott, de az egész még nem jelenhetett meg, mert az illető hadbavonult. — Az 1917-i titkári jelentés a Társaságról megszívlelendő dolgokat mond tanulságul a vidéki irodalmi társaságoknak is. «Ráeszmélhetünk arra, hogy mi a magyar irodalmat csak akkor szolgáljuk eredményesen, ha a mi speciális szegedi hivatásunkat betöltjük s ehhez nekünk elsősorban a szegedi szellemi élet munkásaira van szükségünk... Innét Szegedről se az ország irodalmát nem irányíthatjuk, se a délvidéket irodalmilag nem annektálhatjuk, hanem a magunk földjén kell maradnunk... Egy vidéki irodalmi egyesületnek a szépirodalomhoz való viszonya meglehetősen korlátozott s inkább csak

az országos irodalommal való kapcsolat fenntartására szorítkozik, alkotó munkát tkp. tudományos téren végezhetünk s itt nagyon sok a tenni-valónk». — 1917 áprilisában Arany-estét tartott a Társaság a szegedi színházban. — A titkár rendezte a Társaság iratait, összeállította a tagok listáját «már csak azért is, hogy elő ne fordulhassanak olyan esetek, mint a múltban, amikor — mint most a régi okmányok átnézésénél kiderült — épen a törzskönyv hiánya miatt megtörtént, hogy egy tagot háromszor is megválasztottunk rendes taggá». — Megemlítjük még, hogy Vigh Gyula mérnök Mindszentről beküldött a Társaságnak egy 1783-ból való 10×17 cm méretű vörösréz metszetet, amely Dugonics Andrást ábrázolja, a kép alatt latin felirattal. A rézmetszetet egyelőre a szegedi Városi Könyvtárban helyezte el a Társaság.

B. Z.

A Dugonics-Társaság Tömörkény-emlékünnepe. Néhai főtitkára halálának első évfordulója alkalmából 1918 április 28-án. Szeged. 1918. 45 l. A Dugonics-Társaság kiadása.

A Tömörkény István sikerült arcképével ellátott füzet közreadja a Dugonics-Társaság kegyeletes Tömörkény-ülésének egész műsorát. Az ülés első száma Szalay József elnöki megnyitója volt. A megnyitó beszéd utolsó szavai sejteteni engedik, hogy Tömörkény emlékét maradandó módon s egy irodalmi társasághoz illően: művei kiadásával szándékoznak megörökíteni. Szávay Gyulának Tömörkény emlékéhez írott strófái után Balassa Ármin alelnök emlékbeszéde következik. Balassa részletesen tárgyalja Tömörkénynek Szegedhez s a Dugonics-Társasághoz való viszonyát, polemizál Tömörkény kritikusaival, különösen Ady Endrével, szól Tömörkény írásművészetéről. Móra Ferenc titkár — Tömörkény utóda a szegedi Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum igazgatói székében — Tömörkényről az emberről néhány igen finom és egyszerűségükben is kedves történetet mond el. Ezek a visszaemlékezések az elhunyt író egyéniségére fölötté rokonszeuves fényt vetnek.

B. Z.

Két jelentés. A Magyar Könyvkereskedők Egylete 1918. évi július 21-én tartott évi közgyűlésén elmondta Benkő Gyula elnök és Wiesner J. Emil titkár. Budapest. 1918. 30 l. Különkenyomat a Corvina 1918. évfolyamából.

A magyar könyvkereskedés legutóbbi évtizedeire nézve hasznos adalékokat nyújt mindkét jelentés. Negyven évvel ezelőtt, 1878 nyarán alakult Abafi-Aigner Lajos kezdeményezésére a Magyar Könyvkereskedők Egylete s ez a társulás nagy hatást tett a hazai könyvkereskedés fejlődésére. Az első elnök Pfeiffer Ferdinánd volt, őt követték: Abafi-Aigner Lajos, Hoffmann Alfréd, Benkő Gyula. Az egyesület hivatalos közlönyét, a Corvinát, Abafi-Aigner Lajos indította meg, utána Petrik Géza volt a szerkesztő, utóbb Wiesner Emil. Ez a közlöny 1878 óta állandóan adja az összes újonnan megjelent könyvek jegyzékét. Az egyesület kiadásában jelentek

meg 1890 óta a Magyar Könyvkereskedők Évkönyvének és Magyarország Bibliográfiájának kötetei. A tagok létszáma jelenleg meghaladja a 400-at. — Az elnöki megnyitó kiemeli, hogy a háborúban a könyvvásárlás soha nem sejtett élénkségű lett s ennek egyik fő oka, hogy a könyv az egyedüli ajándékcikk, amelyből nagy készletek voltak. A könyv ára a háborúban csak igen mérsékelten emelkedett. A közönség rávetette magát a nyomtatott betűre s az új gazdagok egész könyvtárakat vásároltak vaktában. «A pénzhez jutott új gazdagok ma a könyvtárús legjobb vevői, akik az árakkal se nagyon törődnek. Ők jöttek a könyvkereskedők régi szolid vevői helyébe, akikről tudjuk, hogy a háború szülte viszonyok szétszórták őket a szélrózsa minden irányába. Nagy kérdés, vizontlátja-e őket a könyvkereskedő majd akkor, amikor amazoknál be fog állani a könyvvásárlás kedvének az apálya? Ez pedig be fog állani, mihelyt ez az osztály abba a helyzetbe jut, hogy mást is vehet, nemcsak könyvet. Legyen csak elég árú a piacon, amilyenre a beállott hosszú nélkülözés folytán érzékeny szükség van, lehessen újra vásárolni fehéreműt, ruhát, cipőt, bútort és mindenekelőtt élelmiszert, lehessen csak ismét utazni, az emberek hamarosan ott fogják hagyni a könyvesboltot. Összeolvadnak majd ezek a vevőink, miként vaj a napon. Mi pedig aggódva kérdezzük, visszajönnek-e a régiiek, akiknek a tőkájük nem annyira pénz, mint inkább intelligencia, de akik a háború idején uralkodott drágaság folytán eladósodtak?» — A titkári jelentés panaszosan említi, hogy a vidéken milyen fejletlen még ma is a könyvkereskedelem. Itt van például Kolozsvár. Lakóinak száma a 60,000-et jóval meghaladja, egyeteme és állandó színháza van s nincs több benne három tanult könyvkereskedőnél. Jászberényben 30,000 lakóra egy könyvkereskedő osik, Egerben 30,000-re kettő, Kassán 45,000-re három, Pozsonyban 80,000-re négy, Szabadkán 100,000-re négy. A háború eredménye az utcai könyvkereskedelem kifejlődése. Az általános Beszerzési Részvénytársaság 148 pályaudvaron árusít könyveket, azonkívül 100 árusítója van. Az Est egyedül a vidéken 550 árusítót foglalkoztat. A rikkancsok szétviszik a könyveket olyan helyekre is, ahol azelőtt könyveket egyáltalában nem lehetett kapni.

(r.)

Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve. Szerk. Trencsényi Károly titkár. 33. évfolyam. Zombor. 1918. 44 l.

E kiadvány a társulat működéséről szóló hivatalos tájékoztató és különféle címen összefoglalt apróbb közléseken kívül Kozma László közgyűlési elnöki megnyitó beszédét, Frey Imrének egy numizmatikai cikkét és Trencsényi Károlynak *Iványi Istvánt (1845—1917.)*, a Bácska történetíróját, parentáló nekrológját foglalja magában. Az utóbbi közlemény megemlíti, hogy Iványi «irodalmi munkásságáról maga számol be abban a kis füzetben, melyet *40 évi írói munkálkodásom emlékére* címen, családjának s barátainak szánva, 1904-ben adott ki. 183 művet sorol föl benne.» Erről a munkában eltöltött pályáról emlékezve méltán írhatta a kegyeletes szerző, hogy Iványi István hatása a szabadkai sírban sem ért véget. V. M.

A nagyszalontai Arany János polgári leányiskola értesítője az 1917—1918. iskolai évről. Szerkesztette: H. Fekete Péter igazgató. Nagyszalonta. 1918.

Az értesítőt Fekete Péter cikke nyitja meg: *Arany János ismeretlen verse*. A cikkíró azok közé tartozik, akik Nagyszalontán fejleszteni iparkodnak az Arany-kultuszt és buzgón kutatnak az Arany- emléktárgyak után. Legutóbb előkerült, az egyik biharmegyei úri család levelesládájából, Arany Jánosnak egy verses sírfóliára, melyet a költő 1856-ban írt Bartos Gábor biharmegyei földbirtokos sírkövére. A hatsoros verset Arany Nagy-kőrösön írta, 1856 április 12-én. A szöveg Arany kezeirása s el van látva névalírással is. A befejező két sort kétféleképpen szövegezte a költő s a választást a családra bízta. A család az eredeti hat sort vésette a sírkőre.

(r.)

Jelentés a IV. orsz. középiskolai tanárkongresszusról. Kiadja a végrehajtóbizottság. Budapest. 1918. 72 l.

A füzet gyorsírói följegyzések alapján ismerteti az 1918 júniusában tartott tanári kongresszust, mely megdöbbentő képét tárta föl annak a fájdalmas valóságnak, hogy hogyan morzsolódott föl az utóbbi években a magyar kultúra legbuzgóbb munkásserege: a magyar tanárság. A kongresszus vezetői rámutattak az iskolák lezüllesztésére és a tudományos életet fenyegető katasztrófára.

«Mi a tanár? Az iskolán kívül is lelke a magyar kulturának. Kicsi ország vagyunk, sok történelmi katasztrófa akadályozta kulturának természetes fejlődését. Kis nemzetek érthető és megbocsátható hiúságával szeretjük kirakatba tenni, amink van. Kérdezzük, mi marad a világ szeme előtt a magyar kultúra kirakatából, ha tudományos társaságaink, folyóirataink, népszerű tanfolyamaink, kulturális egyesületeink egyszerre el találják veszíteni a magyar középiskolai tanár ingyen vagy nevetségesen csekély honoráriumért végzett munkáját? Azt hisszük, soha még szocialista tüntetéskor oly gyorsan le nem huzzák a kirakatokra a vasredőnyt, mint ahogy a magyar kultúra kirakatára le kellene huzni.»

«A tanárnak a kultúra fejlődésével lépést kell tartani. Olvasni, tanulni, könyvet venni, tudományos társaságokba eljárni. A tények bizonyítják, hogy még vannak, akik képesek erre a heroizmusra. A mai napig még nem kellett lebecsülni a vasredőnyt a kulturkirakatra. De már a tanárság századrésze sem tud úgy résztvenni a kulturális életben, ahogy szeretne. Sem ideje, sem pénze, sem nyugta nincs hozzá. Csak egy lépés még ezen a lejtőn és Diderot híres színész-paradoxának mintájára meglesz a tanári paradox: a tanár csak tanítani fog, de olvasni nem; játszani fogja a kulturát, de ismerni nem. Micsoda perspektíva ez!»

(r.)